

Józef Krukowski

WKŁAD PRYMASA POLSKI STEFANA KARD. WYSZYŃSKIEGO I PAPIEŻA JANA PAWŁA II W NORMALIZACJĘ STOSUNKÓW MIĘDZY PAŃSTWEM A KOŚCIOŁEM

W 2020 r. Kościół katolicki w Polsce obchodzi dwa doniosłe wydarzenia: beatyfikację kard. Stefana Wyszyńskiego¹ i stulecie urodzin wielkiego papieża św. Jana Pawła II, aby przypomnieć Ich wkład w dzieje Kościoła i Narodu. W niniejszym artykule pragnę skierować uwagę na jeden z aspektów Ich działalności nauczycielskiej i dyplomatycznej w zakresie normalizacji stosunków między państwem i Kościołem w Polsce po II wojnie światowej. W tym celu zwrócę uwagę na następujące kwestie: 1) jakie zmiany w regulacjach relacji między państwem a Kościołem katolickim w Polsce zaistniały po II wojnie światowej?; 2) na jakich zasadach prymas Wyszyński i papież Jan Paweł II określali swoje stanowisko, jakie stosowali metody i jakie stawiali postulaty w celu osiągnięcia normalizacji tych relacji?; 3) jakie były etapy realizacji tych postulatów w okresie od zerwania Konkordatu polskiego z 1925 r. do zawarcia nowego Konkordatu w latach 1993-1998?

I

Kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski w latach 1949-1981, sterował Kościołem katolickim po II wojnie światowej w tragicznych warunkach okupacji Polski przez Związek Radziecki [Raina 1979, 1986, 1988; Micewski 2000; Romaniuk 1994]. W następstwie zawarcia przez przywódców państw alianckich układu ze Stalinem w Jałcie (4-5 lutego 1945 r.), Polska – podobnie jak inne państwa Europy środkowo-wschodniej – została włączona do

---

Ks. prof. dr hab. JÓZEF KRUKOWSKI, przewodniczący Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie; Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: jkruk@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0819-7357>

¹ Z powodu pandemii beatyfikacja kard. Stefana Wyszyńskiego została bezterminowo odłożona.

bloku państw komunistycznych podporządkowanych Związkowi Radzieckiemu. Władze komunistyczne po objęciu dyktatury przystąpiły do walki z Kościołem opierając się na założeniach monizmu ideologiczno-politycznego w wersji marksistowsko-leninowskiej, przeciwstawnego do założeń chrześcijańskiego dualizmu religijno-politycznego².

Istotna nowość w stosunkach między państwem a Kościołem w Polsce polegała na konfrontacji między reżimem komunistycznym a Kościołem katolickim, głęboko powiązany z Narodem zakorzenionym w kulturze chrześcijańskiej. Władze komunistyczne zastosowały wobec Kościoła strategię i taktykę, jaką wypróbowały w Związku Radzieckim. Strategia ta zmierzała do całkowitego zniszczenia Kościoła; taktyka zaś polegała na stopniowym pogarszaniu jego sytuacji przez narzucanie aktów normatywnych, ograniczających wolność religijną [Barberini 1983; Krukowski 2000, 231-41].

Pierwszym przejawem takiej taktyki była uchwała przywiezionego z Moskwy Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej – z dnia 12 września 1945 r.³ Uchwała ta zawierała deklarację, że „Konkordat polski ze Stolicą Apostolską z 1925 roku przestał obowiązywać”. Istotnym elementem takiej taktyki było przejście od regulacji stosunków między państwem a Kościołem w formie dwustronnej umowy, jaką był konkordat, do regulacji wyłącznie w formie aktów stanowionych jednostronnie przez władze państwowe: ustaw, aktów administracyjnych, bądź wyroków nie mających podstaw w ustawie, narzucających Kościołowi drastyczne ograniczenia w realizacji powierzonej mu przez Chrystusa misji. Władze komunistyczne dążyły do radykalnej zmiany tożsamości kulturowej narodu polskiego przez narzucanie mu ideologii marksistowskiej w miejsce religii. Szczególnym tego wyrazem było usuwanie religii ze szkół publicznych; likwidacja szkół prywatnych; ingerencja w obsadzanie urzędów kościelnych, zwłaszcza biskupów diecezjalnych; upaństwowienie nieruchomości kościelnych; likwidacja katolickich

---

² Paradygmat dualizmu religijno-politycznego ukształtowany w ciągu wieków w europejskiej kulturze prawnej pod wpływem nakazu Chrystusa: „oddajcie cesarzowi to, co należy do cesarza, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 21, 21) zakłada, że państwo i Kościół są to dwie społeczności odmiennego typu, które są autonomiczne i od siebie niezależne, do których, chociaż z innego tytułu, należą ci sami ludzie, i dla dobra wspólnego powinny ze sobą współdziałać. Zob. Giacchi 1980, 59-64; Dalla Torre 1996, 24-33; Krukowski 2020, 125-30.

³ „Rzeczpospolita” nr 249 z 14.09.1945 r.

organizacji i stowarzyszeń; likwidacja kościelnych środków społecznego przekazu myśli; wprowadzenia cenzury państwowej na publikacje kościelne [Krukowski 2000, 241-53].

Ponieważ po II wojnie światowej nie było stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a przedstawicielami władzy komunistycznej bezpośrednio odpowiedzialność za Kościół w Polsce podjął Episkopat pod przewodnictwem Prymasa Polski, pełniącego jednocześnie funkcje przewodniczącego Episkopatu Polski, wyposażonego przez Papieża w uprawnienia nadzwyczajne (*facultates speciales*) [Tenże 2017, 47-68].

Określając stanowisko Kościoła wobec zagrożeń ze strony reżimu komunistycznego prymas Wyszyński oparł się na dwóch przesłankach: 1) religijnym i moralnym wymiarze uniwersalnej misji Kościoła, sprawowanej niezależnie od władzy państwowej; 2) historycznej więzi Kościoła katolickiego z Narodem polskim i pomocniczej funkcji Kościoła wobec narodu pozbawionego własnej suwerennej władzy politycznej. W swej działalności nauczycielskiej i dyplomatycznej prymas Wyszyński stosował równolegle dwie metody: 1) metodę defensywną – polegającą na obronie praw Kościoła, praw narodu, praw rodziny i praw człowieka; 2) metodę partnerskiego dialogu z przedstawicielami władzy komunistycznej w celu osiągnięcia normalizacji relacji między państwem a Kościołem katolickim [Tenże 2020, 95]. Biorąc pod uwagę moment włączenia się do tego dialogu Stolicy Apostolskiej z przedstawicielami władzy komunistycznej, należy w nim wyróżnić dwa etapy: pierwszy w latach 1948-1967; drugi w latach 1967-1998.

II

Pierwszy etap dialogu w sprawie normalizacji relacji między Państwem komunistycznym i Kościołem katolickim zaistniał w 1948 r. Wówczas z inicjatywy prymasa Wyszyńskiego ustanowiona została Komisja Mieszana złożona z przedstawicieli Episkopatu Polski i Rządu komunistycznego.

Pierwszym rezultatem negocjacji prowadzonych w ramach tej Komisji było uchwalenie przez Sejm ustawy z dnia 20 marca 1950 r. *o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadana gospo-*

*darstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego*⁴, która zapewniła Kościołowi minimum egzystencji po zerwaniu Konkordatu.

Drugim rezultatem było „Porozumienie między przedstawicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski” podpisane 14 kwietnia 1950 r.⁵ W zamiarach prymasa Wyszyńskiego miało ono przynajmniej na jakiś czas wyhamować narastające ataki na Kościół. Prymas Wyszyński stał na stanowisku, że „misja Kościoła może być realizowana w różnych ustrojach społeczno-gospodarczych ustanowionych przez władze świeckie” oraz, że właściwą formą regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim jest konkordat. Fakt podpisania Porozumienia między rządem i Episkopatem Polski traktował jako *modus vivendi* Kościoła w Polsce w warunkach braku stosunków dyplomatycznych między państwem a Stolicą Apostolską. Jednakże dla poszanowania łączności ze Stolicą Apostolską do Porozumienia wpisano zasadę, że: „Papież jest miarodajnym i najwyższym autorytetem Kościoła w sprawach wiary, moralności i jurysdykcji kościelnej” (nr 5).

Doświadczenia historyczne wykazują, że władze komunistyczne podpisując Porozumienie podstępnie wprowadziły Episkopat w błąd. Chciały narzucić społeczeństwu opinię, że dla realizacji swoich celów mają poparcie hierarchii Kościoła katolickiego. Wkrótce po podpisaniu Porozumienia przystąpiły bowiem do kontynuacji walki z Kościołem. Episkopat Polski przeciwko tej praktyce – zwłaszcza ingerencjom władz państwowych w nominacje biskupów diecezjalnych – ostro zaprotestował w liście z dnia 8 maja 1953 r., zwanym „Non possumus”, skierowanym do prezydenta Bolesława Bieruta. Wówczas władze nasiliły represje wobec Kościoła. Szczególnym tego przejawem było aresztowanie prymasa Wyszyńskiego i trzyletnie internowanie Go (1953-1956).

Natomiast prymas Wyszyński przez swoją odwagę i niezłomną postawę zdobył wysoki autorytet moralny w życiu publicznym. Dlatego jesienią 1956 r. – gdy w całym Kraju zaistniały masowe protesty młodzieży akademickiej przeciwko dyktaturze komunistycznej – przedstawiciele władzy państwowej zwrócili się do Prymasa internowanego w Komańczy o powrót do Warszawy, aby ratował Polskę przed wybuchem krwawej rewolucji, jaka zaistniała na

---

⁴ Dz. U. Nr 9, s. 87.

⁵ „Pismo Okólne Konferencji Episkopatu Polski” 1989, nr 17, s. 28-38 [dalej cyt.: Porozumienie]. Zob. Krukowski 2005, 71-97.

Węgrzech. Prymas zgodził się na powrót do Stolicy pod warunkiem, że władze państwowe zagwarantują naprawienie krzywd, jakie zostały wyrządzone Kościołowi przez pogwałcenie gwarancji zawartych w Porozumieniu z 1950 r. Do tego celu została powołana „Komisja Wspólna przedstawicieli Episkopatu Polski i Rządu”, która wynegocjowała „Komunikat” z przeprowadzonych rozmów, zwany „małym porozumieniem”⁶. Jednakże wkrótce po podpisaniu Komunikatu władze kontynuowały walkę z Kościołem.

III

Drugi etap w dążeniach do normalizacji w relacjach państwo-Kościół w warunkach totalitaryzmu komunistycznego zainicjowany został w klimacie międzynarodowego odprężenia w stosunkach politycznych między Wschodem i Zachodem w połowie lat sześćdziesiątych XX w. Stolica Apostolska podjęła wówczas dialog z władzami państw komunistycznych Europy środkowo-wschodniej. Przejawem tego były wizyty Mons. Agostino Casaroli, podsekretarza do Nadzwyczajnych Spraw Kościoła w stolicach tych państw i jego rozmowy z ich władzami w celu uzyskania minimalnej poprawy sytuacji Kościoła w tych krajach. Rezultatem tych wizyt były prowizoryczne umowy parcjalne (Węgry, Czechosłowacja, Jugosławia) [Stehle 1993, 259-89]. Gdy Mons. Casaroli podjął dialog z przedstawicielami władzy komunistycznej w Polsce, oskarżyli oni prymasa Wyszyńskiego o konserwatywne poglądy i zaproponowali Stolicy Apostolskiej zawarcie umowy „poza plecami Episkopatu Polski” [Krukowski 2020, 98]. Prymas Wyszyński zajął wobec tej inicjatywy krytyczne stanowisko [Borecki 2019, 43] i 3 marca 1967 r. wystosował do papieża Pawła VI list, w którym poinformował Go, jakie sprawy winny być przedmiotem konwencji między Stolicą Apostolską i Polską oraz jakie są szanse jej zawarcia i przestrzegania [Zito i Casaroli 2015, 86].

Prymas Polski postulował, żeby przedmiotem tej konwencji były przynajmniej następujące sprawy: 1) uznanie przez władze państwowe Kościoła w Polsce jako osoby prawa publicznego; 2) pominięcie zasady „oddzielenia Kościoła od państwa”, uznanie Kościoła jako społeczności żyjącej „według swoich ustaw”, czyli swobody sprawowania jurysdykcji, administrowania

---

⁶ „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1956, nr 2. Zob. Raina 1986, 134-36.

i misji apostołskiej; 3) odwołanie przez władze – bardzo szkodliwych dla Kościoła – tajnych instrukcji; 4) gwarancje wolności edukacji religijnej młodzieży katolickiej, jak również prawa do zakładania szkół wyznaniowych oraz prawa katechizowania, czyli nauczania religii katolickiej uczniów poza szkołą; 5) uznanie prawa Kościoła do prowadzenia seminariów wyższych i niższych, diecezjalnych i zakonnych; 6) prawo budowania nowych kościołów oraz kaplic i innych budowli koniecznych; 7) prawo zakładania przez Kościół własnych wydawnictw i własnych drukarni oraz czasopism religijnych; 8) przyrzeczenie, że rodziny zakonne w swoich pracach – zgodnie ze swoim powołaniem – nie będą „zakłócane” przez władze państwowe. Jednocześnie Prymas wskazał, że na drodze do zawarcia „upragnionej konwencji między Stolicą Apostolską i Państwem polskim” stoją następujące przeszkody: 1) najwyższe władze Rzeczypospolitej nie są autonomiczne, nie żyją według własnych ustaw, lecz w decydowaniu za lub przeciw konwencji podlegają Związkowi Radzieckiemu; 2) nie ustają we wspomaganiu fałszywych teorii propagujących ateizm; 3) stawiają takie postulaty polityczne, których spełnienie od Stolicy Apostolskiej nie zależy (np. postulat uznania zachodniej granicy między Polską i Niemcami na Odrze i Nysie); 4) będą naruszać to, co zostanie w konwencji postanowione. Papież Paweł VI – po rozważeniu powyższego listu – zadecydował, że negocjacje między Stolicą Apostolską i władzami komunistycznymi będą prowadzone w ścisłym porozumieniu z Episkopatem Polski, a w szczególności z prymasem Wyszyńskim.

W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku w relacjach między państwem i Kościołem w Polsce zaistniały dwie znaczące zmiany. Pierwszą z nich było – po zawarciu układu między Polską i Republiką Federalną Niemiec (1970 r.) – ustanowienie przez Stolicę Apostolską na stałe organizacji Kościoła katolickiego w Polsce na Ziemiach Zachodnich i Północnych (erekcja nowych diecezji i mianowanie biskupów diecezjalnych)⁷ i uznanie przez państwo własności kościelnej na tych ziemiach⁸.

---

⁷ Paulus PP. VI, *Constitutio apostolica Episcoporum Poloniae coetus* (28.06.1972), AAS 64 (1972), s. 657-59. Zob. Raina 2001a, 14-29.

⁸ Ustawa z dnia 23 czerwca 1971 r. *o przejściu na osoby prawne Kościoła rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Dz. U. Nr 16, poz. 156.

Drugą zaś zmianą było nawiązanie tymczasowych stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Rządem komunistycznym. Na mocy protokołu podpisanego w Watykanie 6 lipca 1974 r. powołano dwa Zespoły do Spraw Kontaktów Roboczych między Stolicą Apostolską a Rządem Polski Ludowej [Lewandowski 1980, 233-24; Raina 2001a, 30-33]⁹. Głównym ich zadaniem było przygotowanie konwencji dotyczących dwóch kwestii: 1) nawiązania stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską i Polską za pośrednictwem przedstawicieli dyplomatycznych drugiej klasy; 2) normalizacji sytuacji Kościoła w Polsce.

Wówczas prymas Wyszyński wysunął stanowczy postulat, ażeby stosunki między Stolicą Apostolską a Państwem polskim zostały wznowione zgodnie z wielowiekową tradycją w formie przedstawicieli dyplomatycznych pierwszej klasy; zaś sytuacja prawna Kościoła katolickiego w Polsce została uregulowana również zgodnie z tradycją w formie konkordatu. Natomiast przedstawiciele władzy komunistycznej starali „dogadać się” z dyplomatami Stolicy Apostolskiej – jako ważnym autorytetem międzynarodowym – w celu uzyskania poparcia w staraniach w sprawie uzyskania pożyczki w bankach międzynarodowych. Natomiast w stosunkach krajowych dążyli do osłabienia autorytetu prymasa Wyszyńskiego i jego oddziaływania na życie publiczne. Normalizacja sytuacji Kościoła w Polsce miała – ich zdaniem – polegać na zaakceptowaniu przez Stolicę Apostolską ograniczeń wolnościowych, jakie zostały Kościołowi narzucone po zerwaniu konkordatu [Raina 2001b; Żaryn 2003, 317; Kowalczyk 2013, 40-41]. Konferencja Episkopatu Polski zaprotestowała przeciwko takiej „normalizacji” domagając się zapewnienia pełnej wolności Kościoła w życiu publicznym i prowadzenia negocjacji na dwóch szczeblach hierarchicznych [Krukowski 1982, 72-73]¹⁰. Takie stanowisko prymas Wyszyński wyraził także w Watykanie na posiedzeniu Synodu Biskupów poświęconym nowej ewangelizacji (1974 r.) [Caprile 1975, 199-203]. Stanowisko to zaakceptował papież Paweł VI [Raina 2001a, 190-92].

---

⁹ Zespołem do spraw kontaktów roboczych ze strony Stolicy Apostolskiej kierował abp Luigi Poggi [Kowalczyk 2013, 40-41].

¹⁰ Komunikat z obrad Konferencji Episkopatu Polski z 23 i 24 stycznia 1974 r.

IV

Papież Jan Paweł II (1978-2005) od początku swego Pontyfikatu baczna uwagę kierował na sprawy dotyczące normalizacji relacji między państwem a Kościołem w Polsce. Stanowisko Stolicy Apostolskiej w tej sprawie wyraźnie określił podczas swej pierwszej pielgrzymki do Ojczyzny w czerwcu 1979 r. Wskazują na to Jego wypowiedzi podczas spotkania z przedstawicielami władzy komunistycznej w Belwederze 3 czerwca 1979 r. Znamienne jest to, że Edward Gierek w mowie powitalnej w imieniu władz partyjno-państwowych zwrócił uwagę na współpracę między Stolicą Apostolską i państwami dla zachowania pokoju w świecie¹¹, lecz nawet nie wspomniał o potrzebie zawarcia porozumienia ze Stolicą Apostolską w sprawie normalizacji sytuacji Kościoła w Polsce.

Papież Jan Paweł II w swej odpowiedzi¹² wyraził poparcie Kościoła „dla autentycznego postępu i pokojowego rozwoju ludzkości”, ale jednocześnie wskazał potrzebę normalizacji stosunków między Kościołem i Państwem w Polsce i podkreślił zasługi prymasa Wyszyńskiego w tej sprawie. Papież stwierdził, że: „Kościół dla tej działalności nie pragnie żadnych przywilejów, a tylko i wyłącznie tego, co jest niezbędne do spełnienia jego misji. W tym też kierunku idzie w Polsce działalność Episkopatu, prowadzonego od trzydziestu już z górą lat przez człowieka tej miary, jakim jest kardynał Stefan Wyszyński, Prymas Polski”. Jednocześnie Papież określił stanowisko Stolicy Apostolskiej w sprawie porozumienia z władzami państwowymi w Polsce: „Jeśli Stolica Apostolska szuka w tej dziedzinie porozumienia z Władzami państwowymi, to – oprócz względu na stworzenie warunków integralnej działalności Kościoła – jest świadoma tego, że porozumienie to odpowiada racjom historycznym narodu, którego synowie i córki w ogromnej swej większości są synami i córkami Kościoła katolickiego. W świetle tych oczywistych przesłanek porozumienie takie widzimy jako jeden z elementów ładu politycznego i międzynarodowego w Europie i w świecie współczesnym,

¹¹ *Przemówienie I Sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w Belwederze*, w: *Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1979, s. 42-45.

¹² Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone podczas spotkania z przedstawicielami władz partyjno-państwowych w Belwederze 2 czerwca 1979 r.*, w: *Pielgrzymka do Ojczyzny*, s. 139-53.

wynikającego z poszanowania praw narodu i praw człowieka. Pozwolę sobie przeto wypowiedzieć pogląd, że nie można zaprzestać starań i poszukiwań w tym kierunku”.

Szerzej w sprawie normalizacji stosunków między państwem i Kościołem Jan Paweł II wypowiedział się podczas spotkania z Konferencją Episkopatu Polski na Jasnej Górze 5 czerwca 1979 r.¹³ Papież stwierdził, że: „Episkopat Polski współpracując ściśle ze Stolicą Apostolską zwłaszcza za Jana XXIII i Pawła VI, zrobił ogromnie wiele dla sprawy normalizacji. Przede wszystkim ustalił cały szereg realnych dokumentów, na których powinna się oprzeć. Zasadniczą pomocą w całej tej pionierskiej pracy była nauka zawarta w dokumentach Vaticanum II, a zwłaszcza gruntowne wykorzystanie deklaracji «Dignitatis Humanae» o wolności religijnej, który to dokument bezpośrednio spotyka się z zasadami promulgowanymi w podstawowych dokumentach państwowych i międzynarodowych, m.in. w Konstytucji PRL. Jest rzeczą zrozumiałą, że konkretna aplikacja tychże zasad tylko wtedy może odpowiadać idei „wolność religijna”, jeśli uwzględni realne potrzeby Kościoła związane z jego wieloraką działalnością [...]. Episkopat Polski posiada swoje własne osiągnięcia w tej doniosłej dziedzinie. Opierając się na nauce Vaticanum II wypracował w teorii szereg dokumentów znanych Stolicy Apostolskiej, a równocześnie w praktyce duszpasterskiej szereg postaw, które świadczą o gotowości dialogu, a równocześnie jasno ukazują, że prawdziwy dialog musi oznaczać pełne poszanowanie przekonań ludzi wierzących, pełne zabezpieczenie ich praw obywatelskich oraz normalne warunki działalności Kościoła jako wspólnoty religijnej, do której w naszym wypadku przynależy ogromna większość Polaków [...]. W dialogu trzeba jasno mówić kim ja jestem, żeby móc rozmawiać z kimś drugim, który jest inny. Trzeba bardzo jasno to mówić, bardzo stanowczo: kim ja jestem, kim ja chcę być i kim chcę pozostać. Zdajemy sobie sprawę z tego, że dialog ów nie może być łatwy, gdy prowadzi się go ze stanowiska diametralnie przeciwnych założeń światopoglądowych, ale musi być możliwy i skuteczny, jeśli domaga się tego dobro człowieka, dobro narodu i wreszcie dobro ludzkości. Trzeba, ażeby Episkopat Polski nie ustawał w podejmowaniu tych wysiłków i starań, które są ważne dla Kościoła współczesnego [...]”.

---

¹³ Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas 109 Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Pielgrzymka do Ojczyzny*, s. 139-53.

W przemówieniu swym Papież wskazał także: 1) „Na to, aby Stolica Apostolska mogła prowadzić dialog z państwami, z ustrojami, Kościół lokalny musi być tym bezpośrednim partnerem dialogu, z którym się liczą, który nie reprezentuje żadnych konformizmów, żadnych ustępstw w sprawach istotnych, który nie jest narzędziem”; 2) „Za normalizacją stosunków pomiędzy Kościołem a Państwem przemawia w naszej epoce wzgląd na podstawowe prawa człowieka [...]. Wśród tych praw człowieka prawo wolności religijnej posiada swoje niepowątpiewalne, a pod pewnymi względami podstawowe i centralne znaczenie”.

Papież stwierdził także: „Normalizacja stosunków pomiędzy Państwem i Kościołem jest dowodem politycznego poszanowania tego właśnie prawa i wszystkich jego konsekwencji w życiu wspólnoty politycznej. Tak pojęta normalizacja jest praktycznym przejawem faktu, iż Państwo pojmuje swą misję w stosunku do społeczeństwa wedle zasady pomocniczości (*princípio subsidiariedadis*)”.

V

Nasuwa się pytanie: jak władze komunistyczne ustosunkowały się do przywołanych wyżej postulatów Papieża? W odpowiedzi trzeba stwierdzić, że po pielgrzymce Papieża władze nie tylko nie przystąpiły do ich realizacji, ale podjęły działania zmierzające do osłabienia wpływu wizyty Papieża na społeczeństwo. Dopiero w okresie protestów społecznych pod hasłami „Solidarności” władze komunistyczne powróciły do dialogu z Episkopatem Polski. Dlatego 24 września 1980 r. nastąpiło reaktywowanie Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski, czego strona kościelna domagała się od 1967 r. [Kowalczyk 2013, 45]. Jej celem miało być przygotowanie normalizacji sytuacji Kościoła przede wszystkim w zakresie obsadzania urzędów kościelnych. Prace tej komisji były kontynuowane mimo wprowadzenia w dniu 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego. W pierwszych dniach stanu wojennego papież Jan Paweł II w imieniu Stolicy Apostolskiej – jako sygnatariusza Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – zwrócił się w liście do gen. Wojciecha Jaruzelskiego w sprawie poszanowania prawa narodu do samostanowienia i wezwał go na drogę dia-

logu ze społeczeństwem¹⁴.

Na początku 1982 r. w ramach Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski powstał Zespół Roboczy do Spraw Legislacyjnych, który podjął prace nad projektami dwóch uzupełniających się dokumentów: „deklaracji” (mającej pełnić zastępczą formę konkordatu) i „ustawy o stosunku Państwa do Kościoła w Polsce Ludowej” [Kowalczyk 2013, 46-47]. Jednakże prace tej komisji napotykały na poważne przeszkody spowodowane wzmoczoną ofensywą ideologiczną i atakami na kapłanów Kościoła katolickiego (m.in. morderstwo księdza Jerzego Popiełuszki, kapelana „Solidarności”, 19 października 1984 r., popełnione przez agentów bezpieczeństwa państwa) [Żaryn 2003, 534].

Pozytywnym znakiem zmiany w stanowisku władzy komunistycznej była wizyta gen. Jaruzelskiego w Watykanie w dniu 13 stycznia 1987 r., podczas której wysunął postulat nawiązania stałych stosunków dyplomatycznych między władzami Polski Ludowej i Stolicą Apostolską [Kowalczyk 2013, 48].

Na wiosnę 1987 r. w celu wzmocnienia pozycji Episkopatu w negocjacjach z przedstawicielami władz państwowych z polecenia Jana Pawła II został powołany nowy organ kościelny, zwany „Komisją Mieszaną”, złożony z przedstawicieli Stolicy Apostolskiej i Episkopatu Polski. Zespół ten podjął negocjacje nad opracowaniem: konwencji dotyczącej stałych stosunków dyplomatycznych oraz konwencji i ustaw określających status prawny Kościoła katolickiego w Polsce [tamże]¹⁵. Prace nad tym projektem kontynuowano po kolejnej pielgrzymce papieża Jana Pawła do Polski w czerwcu 1987 r. Podczas tej pielgrzymki Papież w przemówieniu wygłoszonym na posiedzeniu Konferencji Episkopatu Polski nadmienił, że „w ostatnich latach władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wystąpiły z propozycją nawiązania formalnych stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską oraz, że Episkopat Polski wypowiedział się w tej sprawie pozytywnie” [tamże, 49]. Projekt wspomnianej konwencji między Stolicą Apostolską i Polską został parafowany 4 maja 1988 r. przez współprzewodniczących Komisji

---

¹⁴ Tekst listu Papieża do gen. Jaruzelskiego w: Raina 1996, 254.

¹⁵ W miejsce abpa Luigi Poggi kierownikiem Zespołu Stolicy Apostolskiej ds. kontaktów z Rządem PRL i nuncjuszem do specjalnych poruczeń został abp Francesco Colasuono.

Wspólnej: abpa Jerzego Strobę i ministra Władysława Loranca¹⁶. Następnie 20 czerwca tegoż roku projekt ten został przekazany przedstawicielowi Stolicy Apostolskiej abp. Francesco Colasuono podczas posiedzenia Komisji Wspólnej Episkopatu i Rządu. Jednak Papież nie wyraził zgody na ratyfikację tej konwencji. Prawdopodobnie w pewnej mierze nie spełniała Jego oczekiwań. Natomiast znaczna część zawartych w niej norm – uzgodnionych w drodze negocjacji – została włączona do uchwalonej 17 maja 1989 r. „ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce Rzeczypospolitej Ludowej”¹⁷.

Następnie papież Jan Paweł II w liście z dnia 11 kwietnia 1989 r. poinformował prymasa Józefa Glempa, że w związku z propozycją pełnej normalizacji stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską i Polską zamierza wysłać do Warszawy stałego przedstawiciela, którego zadaniem będzie „ostateczne dopracowanie tekstu konwencji, która jest doniosłym dokumentem o charakterze międzynarodowym” [Kowalczyk 2013, 57].

Następnie Papież mianował Nuncjuszem papieskim w Polsce abpa Józefa Kowalczyka i polecił mu podjęcie negocjacji w sprawie normalizacji sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce¹⁸. Nuncjusz Kowalczyk opracował projekt konwencji, przedłożył go do akceptacji najpierw Konferencji Episkopatu Polski, a następnie 30 listopada 1990 r. przesłał kard. Angelo Sodano, Sekretarzowi Stanu, ażeby przedłożył go Papieżowi. Po przestudiowaniu go przez Papieża kard. Sodano pismem z dnia 27 marca 1991 r. zwrócił projekt Nuncjuszowi. Znamienne jest to, że na oznaczenie tego dokumentu kard. Sodano użył zamiennie dwóch nazw „konwencja” i „konkordat”. Następnie stwierdził, że dokument ten wydaje się dobrą podstawą do rozmów między Stronami oraz dołączył do niej 12 poprawek. Z kolei Nuncjusz pismem z dnia 21 października 1991 r. przesłał ten projekt ministrowi spraw zagranicznych RP, prof. Krzysztofowi Skubiszewskiemu, zaznaczając, że czyni to z upoważnienia Stolicy Apostolskiej. Odpowiedź na to pismo minister Skubiszewski

---

¹⁶ Projekt „Konwencji między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Stolicą Apostolską” parafowany 4 maja 1989 r. w: Kowalczyk 2013, 222-30.

¹⁷ Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 154-156.

¹⁸ Przebieg dwustronnych negocjacji nad Konkordatem z dokładnością kronikarską przedstawił główny negocjator ze strony Stolicy Apostolskiej abp J. Kowalczyk, zob. Kowalczyk 2013, 64-108.

nadesłał 24 marca 1992 r., gdy premierem Rządu była Hanna Suchocka. Jednocześnie minister Skubiszewski oświadczył, że będzie przewodniczył delegacji RP do rozmów z delegacją Stolicy Apostolskiej oraz załączył projekt polski, który nazwał „układem między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską”. Negocjacje nad projektem Konkordatu delegacje Układających się Stron prowadziły od 3 kwietnia 1993 r. do 15 lipca tegoż roku. Należy zauważyć, że wszystkie zmiany wprowadzane do niego przez Negocjatorów były przesyłane do Watykanu – Sekretarzowi Stanu, który przedkładał je Papieżowi. Z kolei Papież zgłaszał do nich swoje uwagi, które były przez Negocjatorów uwzględniane. Uroczyste podpisanie Konkordatu przez pełnomocników Układających się Stron odbyło się w Warszawie w dniu 28 lipca 1993 r.

Debata nad wnioskiem w sprawie ratyfikacji Konkordatu trwała stosunkowo długo. Przyczyniły się do tego zmiany w parlamencie. W dniu 28 maja 1993 r. – w okresie negocjacji nad projektem Konkordatu – Sejm uchwalił bowiem *votum* nieufności wobec Rządu premier Suchockiej. Nastąpiło rozwiązanie Sejmu. Jednak Rząd swoje funkcje władcze – w tym negocjacje i podpisywanie umów międzynarodowych – kontynuował do momentu powołania nowego Rządu przez Sejm wyłoniony w wyniku wyborów parlamentarnych, które odbyły się 8 września 1993 r. Po podpisaniu Konkordatu wokół wniosku w sprawie uchwalenia ustawy wyrażającej zgodę parlamentu na ratyfikację Konkordatu wszczęto kontrowersje, które trwały od 28 lipca 1993 r. do 23 lutego 1998 r.

Politycy o rodowodzie komunistycznym wystąpili bowiem przeciwko ratyfikacji Konkordatu. Głosili zarzuty, że spowoduje to nadanie państwu charakteru wyznaniowego, pogwałcenie konstytucyjnej zasady oddzielenia Kościoła od państwa, dyskryminację niekatolików itp. Zarzuty te nie miały związku z treścią Konkordatu. Celem ich było pozyskanie zwolenników przed wyborami parlamentarnymi przez zastraszanie ludzi Konkordatem [Zoll 1998, 85-94]. W wyniku wyborów większość w parlamencie zdobyły partie postkomunistyczne, przeciwnie ratyfikacji Konkordatu.

Debata nad wnioskiem w sprawie ratyfikacji Konkordatu w nowym Sejmie toczyła się równoległe z debatą w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego nad projektem Konstytucji RP. Znamienne jest to, że wyrażenie zgody przez Sejm na ratyfikację Konkordatu uzależniano od tego, jakie zasady relacji między państwem a Kościołem zostaną wpisane do przyszłej

Konstytucji RP.

W Komisji Konstytucyjnej w tym przedmiocie ścierały się dwie tendencje. Z jednej strony politycy partii prawicowych w celu umożliwienia ratyfikacji Konkordatu postulowali wpisanie do Konstytucji RP zasady zawartej w art. 1 Konkordatu – respektującej dualizm religijno-polityczny – głoszącą, iż: „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo polskie i Kościół katolicki są – każde w swojej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”¹⁹.

Z drugiej strony zwolennicy partii lewicowych, którzy w Komisji Konstytucyjnej stanowili większość, domagali się wpisania do projektu Konstytucji RP zasady „oddzielenia Kościoła od państwa” w znaczeniu odziedziczonym po reżimie komunistycznym. Jednocześnie utrzymywali, że zasada wpisana do art. 1 Konkordatu jest sprzeczna z zasadą oddzielenia Kościoła po państwa. Przedstawiciel Episkopatu Polski w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego zdecydowanie opowiedział się przeciwko wpisaniu do Konstytucji zasady „oddzielenia Kościoła od państwa”, gdyż jest wieloznaczna i obciążona tragicznymi doświadczeniami prześladowań. Jednocześnie wyjaśniał, że zawarta w art. 1 Konkordatu zasada poszanowania autonomii i niezależności Państwa i Kościoła oraz współdziałania jest równoznaczna z zasadą oddzielenia pojmowaną w sensie pozytywnym; należy więc wpisać ją do Konstytucji, aby w przyszłości nie powtórzyły się prześladowania Kościoła i ludzi wierzących w oparciu o nową Konstytucję²⁰.

Ostatecznie Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego postanowiła: wpisać do art. 25 Konstytucji RP zasadę poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności Kościoła i państwa, każdego w swoim zakresie oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego; oraz rozszerzyć ją na inne Kościoły i związki wyznaniowe uzupełniając ją zasadą równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych. Na tej podstawie

---

¹⁹ AAS 90 (1990), s. 310-29.

²⁰ Wypowiedź przedstawiciela Episkopatu Polski ks. prof. Józefa Krukowskiego na posiedzeniu Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego 23 lutego 1995 r. w: *Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego*. Biuletyn XIV, s. 53. Zob. Sobczyk 2004, 859-87, szczególnie 871-72.

do systemu prawa polskiego został wpisany nowy model państwa świeckiego w wersji separacji przyjaznej, który istotnie różni się od modelu separacji wrogiej. Jednocześnie przeciwnicy stawiali zarzut, że ratyfikacja konkordatu spowoduje dyskryminację niekatolików z powodu naruszenia zasady równouprawnienia wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych. Domagali się więc jednakowej formy regulacji sytuacji prawnej Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych. Postulat ten był bezpodstawny. Zasada równouprawnienia dotyczy bowiem identycznego traktowania wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych co do treści gwarancji wolnościowych; natomiast nie dotyczy formy regulacji ich sytuacji prawnej. Dlatego do art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP wpisano zasadę dywersyfikacji form regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi. Przyjęto więc dwie formy regulacji tych stosunków, tzn. umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską i ustawy uchwalonej na podstawie umów wynegocjowanych z przedstawicielami danego Kościoła lub innego związku wyznaniowego [Krukowski 2020, 146-53].

Jednakże ówczesny Sejm – pomimo wpisania do Konstytucji RP przywołanych zasad relacji między państwem a Kościołem – zdominowany przez polityków lewicowych do końca swej kadencji nie wyraził zgody na ratyfikację Konkordatu [Winiarczyk-Kossakowska 2019, 69]. Stawiali oni warunki: renegotjacji Konkordatu bądź dołączenia do Konkordatu deklaracji lewicowego rządu premiera Włodzimierza Cimoszewicza zawierającej jednostronną interpretację niektórych norm zawartych w tekście Konkordatu. Natomiast Papież nie wyraził zgody na spełnienie tych warunków.

Wszakże w wyniku wyborów parlamentarnych, które odbyły się 21 września 1997 r., nastąpiła zmiana układu sił w polskim parlamencie na korzyść zwolenników ratyfikacji Konkordatu. Sejm RP w dniu 22 grudnia 1997 r. uchwalił ustawę wyrażającą zgodę na jego ratyfikację. Następnie prezydent Aleksander Kwaśniewski w Warszawie 24 stycznia 1998 r. złożył swój podpis pod ustawą wyrażającą zgodę na ratyfikację Konkordatu. Tego samego dnia w Watykanie swój podpis pod Konkordatem złożył również Jan Paweł II. Po wymianie not ratyfikacyjnych, która odbyła się w Watykanie w dniu 25 marca 1998 r., Konkordat został promulgowany i 25 kwietnia

1998 r. wszedł w życie²¹. Papież Jan Paweł II w przemówieniu wygłoszonym w dniu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych stwierdził, że „Konkordat jest wielkim zadaniem dla obecnych i przyszłych pokoleń”²². Jest to znaczący wkład w budowanie lepszej przyszłości na etapie transformacji ustrojowych wiodących od totalitaryzmu komunistycznego do pluralistycznej demokracji liberalnej. Konkordat – zawarty w latach 1983-1998 – zapewnił bowiem Kościołowi wyższy stopień bezpieczeństwa prawnego aniżeli akty jednostronnie stanowione przez władze państwowe.

Reasumując należy stwierdzić, że pełna normalizacja stosunków między Państwem a Kościołem katolickim w Polsce – w płaszczyźnie międzynarodowej i krajowej – po upadku reżimu komunistycznego nastąpiła w oparciu o założenia chrześcijańskiego dualizmu religijno-politycznego. Jest to wielkie osiągnięcie dyplomatyczne wielkiego papieża Jana Pawła II, kontynuatora wytrwałych dążeń niezłomnego prymasa Stefana Wyszyńskiego.

PIŚMIENNICTWO

- Barberini, Giovanni. 1983. *Stato socialista e Chiesa Cattolica in Polonia*. Bologna: CSEO Biblioteca.
- Borecki, Paweł. 2009. „Idea umowy państwa ze Stolicą Apostolską w okresie Polski Ludowej.” W *Konkordat polski 1993*, red. Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Czesław Janik, i Paweł Borecki, 41-51. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Caprile, Giovanni. 1975. *Il Sinodo dei Vescovi 1974*. Roma: La Civiltà Cattolica.
- Dalla Torre, Giuseppe. 1996. *La Città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni fra Chiesa e Comunità politica*. Roma: Editrice a.v.e.
- Giacchi, Orio. 1980. “Premese canonistiche.” In Ombretta Fumagalli Carulli, *Società Civile e Società Religiosa di fronte al concordato*, 59-64. Milano: Mandatori.
- Kowalczyk, Józef. 2013. *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (1993-1998)*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Krukowski, Józef. 1982. „Stanowisko Prymasa Wyszyńskiego w sprawie normalizacji sytuacji prawnej Kościoła w Polsce.” *Roczniki Nauk Społecznych* 10:72-73.
- Krukowski, Józef. 2000. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Krukowski, Józef. 2005. „Porozumienia pomiędzy przedstawicielami Rządu i Episkopatu Polski z 1950 i 1956 roku. Znaczenie i realizacja.” W *Prawo i polityka*

²¹ Dz. U. Nr 51, poz. 318; AAS 90 (1998), s. 310-29.

²² „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 5-6 (1998), s. 49-50.

- wyznaniowa w Polsce Ludowej, red. Artur Mezglewski, Piotr Stanisław, i Marta Ordon, 71-97. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Krukowski, Józef. 2017. „Uprawnienia nadzwyczajne Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego wobec zagrożeń ze strony reżimu komunistycznego.” W *Stefan Wyszyński Prymas Tysiąclecia – absolwent KUL... kandydat na Ołtarze*, red. Mirosław Sitarz, Anna Słowikowska, i Agnieszka Romanko, 47-68. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krukowski, Józef. 2020. *Concordats between the Holy See and Poland. History and the Present*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Lewandowski, Bogusław. 1980. “Rapporti tra Stato e Chiesa in Polonia.” *Rassegna di Teologia* 21, no. 3:233-42.
- Micewski, Andrzej. 2000. *Stefan Kardynał Wyszyński (1901-1981)*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.
- Raina, Peter. 1979, 1986, 1988. *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski*. London: Poets and Painters Press.
- Raina, Peter. 1996. *Kościół w PRL. Dokumenty*. Poznań: Wydawnictwo „W drodze”.
- Raina, Peter. 2001a. *Arcybiskup Dąbrowski – rozmowy watykańskie*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Raina, Peter. 2001b. *Cele polityki władz PRL wobec Watykanu. Tajne dokumenty 1967-1989*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Romaniuk, Marian. 1994. *Życie, twórczość i posługa Stefana Wyszyńskiego Prymasa Tysiąclecia*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sobczyk, Paweł. 2004. „Udział przedstawiciela Episkopatu Polski w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego nad artykułem 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.” W *Ecclesia et Status. Księga Jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej prof. Józefa Krukowskiego*, red. Antoni Dębiński, Krzysztof Orzeszyna, i Mirosław Sitarz, 859-87. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Stehle, Hans-Jakob. 1993. *Tajna dyplomacja Watykanu. Papiestwo wobec komunizmu (1917-1991)*. Warszawa: Real Press.
- Suchocka, Hanna. 2015. „Konstytucyjne formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi.” W *Katolickie zasady relacji Kościół a państwo polskie*, red. Józef Krukowski, Mirosław Sitarz, i Henryk Stawniak, 75-86. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Winiarczyk-Kossakowska, Małgorzata. 2019. „Konkordat polski 1993. Długa droga od rozmów z władzami PRL do ratyfikacji w 1998 r.” W *Konkordat polski 1993*, red. Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Czesław Janik, i Paweł Borecki, 52-71. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Zito, Geatano, and Agostino Casaroli. 2015. *Appassionato tessitore di rapporti di*

- pace. Una biografia per imagini (1904-1994). Con documenti in Appendice. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.*
- Zoll, Andrzej. 1998. „Trudna droga do ratyfikacji Konkordatu.” W *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. Jan Dyduch, 85-94. Kraków: Wydawnictwo Św. Wojciecha BM.
- Żaryn, Jan. 2003. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*. Warszawa: Neriton.

Wkład Prymasa Polski Stefana kard. Wyszyńskiego i papieża Jana Pawła II w normalizację stosunków między Państwem a Kościołem

Streszczenie

Celem rozważań jest ukazanie wkładu prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego i papieża Jana Pawła II w proces normalizacji relacji między Państwem a Kościołem katolickim w Polsce po II wojnie światowej. Całość obejmuje trzy kwestie.

Pierwsza z nich dotyczy zmian, jakie zostały wprowadzone przez władze komunistyczne. Istotne znaczenie miała uchwała Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej zawierająca deklarację, że „Konkordat polski z 1925 r. przestał obowiązywać”. Oznaczało to przejście od regulacji stosunków między Państwem a Kościołem w formie dwustronnej umowy międzynarodowej do regulacji w formie aktów stanowionych jednostronnie przez władze państwowe, drastycznie ograniczających wolność Kościoła w realizacji swojej misji. Druga kwestia dotyczy zasad i metod, jakie prymas Stefan Wyszyński i papież Jan Paweł II stosowali i jakie stawiali postulaty w celu osiągnięcia normalizacji relacji dyplomatycznych między Polską i Stolicą Apostolską oraz regulacji stosunków między Państwem i Kościołem Polsce w formie dwustronnej umowy międzynarodowej. Trzecia kwestia dotyczy kolejnych etapów realizacji tych postulatów – od zerwania Konkordatu z 1925 r. do zawarcia nowego Konkordatu w latach 1993-1998.

Słowa kluczowe: Stolica Apostolska, stosunki dyplomatyczne, Kościół katolicki, międzynarodowa umowa, wolność religijna

The Contribution of the Primate of Poland Stefan Card. Wyszyński and Pope John Paul II to the Normalisation of State-Church Relations

Summary

The purpose of the discussion is to show the contribution of the Primate of Poland Card. Stefan Wyszyński and Pope John Paul II in the process of normalisation relations between the State and the Catholic Church in Poland after World War II. The whole covers three issues.

The first concerns changes that were introduced by the communist authorities. The resolution of the Provisional Government of National Unity declaring that the

“Polish Concordat of 1925 ceased to be in force” was of significant importance. This meant a transition from the regulation of relations between the State and the Church in the form of a bilateral international agreement to regulation in the form of acts unilaterally adopted by the state authorities, drastically restricting the freedom of the Church in carrying out its mission. The second issue concerns the principles and methods that Primate Stefan Wyszyński and Pope John Paul II used and postulated to achieve the normalization of diplomatic relations between Poland and the Holy See and the regulation of relations between the State and the Church of Poland in the form of a bilateral international agreement. The third issue concerns the subsequent stages of implementation of these demands – from the breaking of the Concordat of 1925 to the conclusion of a new Concordat in 1993-1998.

Translated by Paweł Lewandowski

Key words: the Holy See, diplomatic relations, Catholic Church, international agreement, religious freedom

Information about Author: Rev. JÓZEF KRUKOWSKI, Professor, President of the Legal Commission of the Lublin Branch of the Polish Academy of Sciences; Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: jkruk@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0819-7357>

